

İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı Yayınları

ISSN: 2146-8117

KATRE

MÜSBET HAREKET SAYISI

Birinci Sayı

No: 1 / 2016



İSTANBUL İLİM VE KÜLTÜR VAKFI

THE ISTANBUL FOUNDATION FOR SCIENCE AND CULTURE

مؤسسة اسطنبول للثقافة والعلوم

Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Cemaatlerin Uyması Gereken Müsbet Hareket İlkeleri

Prof. Dr. Ali BAKKAL
Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Din hizmeti yapmayı gaye edinmiş olan cemaatler birbirleriyle iyi münasebetler kurmak ve asgarî müştereklerde birlikte hareket etmek mecburiyetindedirler. Çünkü sonuca sadece birisinin çabasıyla değil, hepsinin ortak gayretiyle ulaşılabılır. Bu hizmette herkes birbirinin yardımcı hükmündedir. Ayrıca bu hizmet mahiyeti itibarıyla de yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerekli kılar. Cemaatler birbirlerine karşı merhametle davranmak, kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek, kaba kuvvet ve şiddetten uzak durmak, iknâ metodunu kullanmak, yapılan haksızlıklar karşısında sözlü müdafaa ile yetinmek, hakşinas olmak ve asgari müştereklerde ittifak etmek mecburiyetindedirler. Bununla birlikte cemaatlerde teveccüh-i nâs beklentisi içinde olmak, başka cemaatleri haksız telakkî etmek, güçlü olmayı haklılık sebebi saymak, cemaat istibdadı, hayırda yarışın dünyevî rekabete dönüşmesi, hizmet aşkının hırsla bürünmesi, Allah rızasını elde etme düşüncesinin ve âhîret inancının ittifakı zayıflatması gibi bazı sosyo-psikolojik zaaf lar bulunabilir. Bu zaaf lar cemaatlerin birbirlerini tekfir, techil, tahkir, tenkid ve haset etmelerine sebebiyet verebilir. Dini cemaatlerin önce birbirlerini kötülememeye, sonra aralarında iyi münasebetler kurmaya, daha sonra da bu meydanda başkalarının da bulunduğunu dikkate alarak kendi hizmetlerini yaparken ihtiyatlı olmaya özen göstermeleri gerekir. Konuyla ilgili problemler Bediüzzaman Said Nursî'nin Risale-i Nur Külliyatı esas alınarak incelenecek ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemaat, Müsbet hareket, İttifak, Tekfir, Tahkir, Tenkit.

The Required Principles of Positive Action for Communities in Bediüzzaman's Thought

Abstract

Communities who serve religion must establish good relations with each other and must act together at least some commons. This is because in the end it is not the result of one person's effort but rather the mutual effort of everybody involved. This service is a product of everybody helping each other. It is also necessary for this service to be one of co-operation and solidarity. Communities should act compassionately to each other, to act with fondness towards their own work, to keep away from violence and force and instead use the method of persuasion, to be content with using verbal pleading against injustices, to be righteous and to create mutual alliances at least some commonalities. In addition those communities who expect courtesy, who regard other communities as false, who regard power as righteousness, who transform charity to become the means of worldly competition, who see the love of service in the form of greed and pride – such as weak-

nesses can be found in the community. These weaknesses can give rise to individuals who accuse each other of being unbelievers, to insult and scorn and criticize one another as well as foster envy. Religious communities firstly must not backbite each other, they must establish good relations amongst each other, and it is also required that they cautiously consider others and show deference to them while doing to their own services and actions. Pertaining to these problems; Bediüzzaman Said Nursi's Risale-i Nur will be examined and conclusions will be drawn from it.

Key Words : Community, Positive action, unity, Insulting, Criticism.

Giriş

Din insan için en yüksek değerdir. Bunun en önemli sebebi, ideolojiler sadece bu dünyanın adalet ve mutluluğunu amaçlarken, dinin her iki dünyada mutluluğu amaçlamış olmasıdır. Böylesine önemli bir müesseseye gönül veren insanların her zaman büyük bir yekün teşkil edecekleri muhakkaktır. Küçük ve değersiz şeyler etrafında bile büyük gruplar oluşurken, insanlara iki dünya saadetini müjdeleyen bir davanın sahipsiz kalması elbette düşünülemez.

Hak din olan İslâm'ın iki temel kaynağı vardır: Kur'an ve Sünnet. Bunlar bize söz olarak gelmiştir. İnsanlar insanlıkta eşit olmakla birlikte akıl, istidat, kabiliyet, algı bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Aynı mekânda, aynı zamanda, aynı kişi tarafından aynı topluluğa söylenmiş bir söz bile çok farklı anlaşılır. Yaşam, kültür, bilgi, tecrübe, cinsiyet, yaş, fitrat ve karakter farklılıkları gibi hususlar aynı sözün farklı şekilde anlaşılması neticesini doğurur. Farklı anlayışlar da sonuç itibariyle farklı gruplaşmaları netice verir. İslâm'ın aslı bir olduğu hâlde mezhep, meşrep, tarikat ve cemaat gibi farklı yapılanmalar bu farklılıkların tabii bir sonucudur.

Cemaatler, dini hizmetle meşgul olan sivil toplum kurullarıdır. Toplumsal hayatta önemleri büyüktür ve bu çerçevede onların bazı sorumlulukları vardır. Cemaatlerin Kitab'ı, Peygamber'i, gaye ve maksadı bir olduğuna göre teferruat sayılabilecek meseleler yüzünden birbirlerine düşmemeli, farklılıkları ayrılık ve düşmanlık sebebi olmamalı; farklılıklarla birlikte aynı dine uyum içinde hizmet etmesini bilmelidirler. Ayrıca İslâm kardeşliğinin cemaatler arasındaki dostluğu zorunlu kıldığını da hatırdan çıkarmamaları lazımdır.

A. Cemaatler Arasında Olması Gereken Müsbet İlişkiler

1. Merhametli Yaklaşım

Öncelikle cemaatler birbirlerine karşı merhametle yaklaşmalıdırlar. Bu yaklaşım tarzı Cenab-ı Allah'ın bütün müminlere yüklediği bir sorumluluktur: *“Onunla (Allah Resûlü ile) beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.”*¹ Birbirine karşı merhametli olmak Sahâbe'nin bir

1 Fetih Suresi, 48/29.

özelliği olmakla birlikte âyette açıkça ifade edildiği üzere “Resûlullah’la beraber olan” bütün müminlerin de özelliğidir. Özellikle din hizmeti için ortaya çıkmış olanlar bu vafâ sahip olmak mecburiyetindedirler.

2. Kendi Mesleğinin Muhabbetiyle Hareket Etmek

Bir dava peşinde koşan insanlar ya bizzat o davayı sevdikleri, ya da başka bir şeye düşman oldukları için o davaya gönül vermişlerdir. Düşmanın varlığı üzerine oturan bir dava, düşmanın yok olmasıyla son bulur. Fakat davasının sevgisiyle hareket edenlerin davası, davalarının hakikati varlığını sürdürdüğü müddetçe var olmaya devam eder. İslâm ebediyete kadar varlığını sürdürecektir olan bir davadır. Bu dine hizmeti gaye edinmiş olan cemaatlerin davalarını başkalarına düşmanlık üzerine kurmak gibi bir ihtiyaçları yoktur.

Said Nursî’ye göre hangi meslek ve meşrepte olursa olsun İslâmiyet dairesi içinde muhabbete, kardeşliğe ve birlik hâlinde olmaya vesile olacak pek çok sebep vardır. Bunları düşünüp ittifak etmek gerekir. Bunu yaparken herkesin kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmesi yeterlidir. Hiç kimse başka mesleklerle düşmanlık etmemeli ve başkalarının noksanlarını araştırmayı düşünmemeli ve böyle şeylerle meşgul olmamalıdır.²

Bediüzzaman, Risale-i Nur mesleği için “*Mesleğimiz, müsbet hareket etmektir; değil mübareze (başkalarıyla kavga etmek), belki başkaları(nı) düşünmeye de mesleğimiz müsaade etmiyor.*”³ der.

3. Kaba Kuvvet ve Şiddetten Uzak Durmak

Müsbet hareketin gerektirdiği diğer bir husus kaba kuvvet ve şiddetten uzak durmaktır. Bediüzzaman’a göre kaba kuvvet ancak dış düşmanlardan gelecek olan tecavüzlere karşı kullanılır. Ülke içinde durum farklıdır. Ülke içinde mânevî tahribatlara karşı ihlas sırrı ile hareket edilmelidir. Dıştan gelen düşman ülkelere karşı verilecek olan cihad başkadır, içeride yapılacak olan cihad başkadır. İçeride yapılacak olan cihad mânevî cihattır. Bu cihat dış ülkelere karşı yapılacak olan cihadın zıddına olarak mümkün olduğu kadar asayiş muhafaza etmeye dayanır. Asayiş muhafaza için de daima müsbet hareket etmek gerekir. Mânevî cihad yapanlar ülke içinde bütün güçleriyle asayiş muhafaza etmek için çalışmalıdırlar. İslâm’a hizmet için yola çıkanlar hâricteki cihad ile dâhildeki cihadın farkını anlamalıdırlar. İki cihad arasındaki fark çok büyüktür. İkisini birbirine karıştırmamak lazımdır.⁴

2 Said Nursî, *Lem’alar* (20. Lem’a), s. 151. Risale-i Nur Külliyyatı’ndan gösterilen referanslar aksi belirtilmediği sürece www.nur.gen.tr adresinden alınmıştır.

3 Said Nursî, *Kastamonu Lâhikası* (Tahlil), s. 188.

4 Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 456; a.mlf., *Beyanat ve Tenvirler*, s. 256.

Özellikle bütün cemaatler müsbet hareket kuralı gereğince birbirlerine karşı gerek sözlü, gerekse fiilî sataşmalardan uzak durmalıdırlar.

4. İkna Yolunu Kullanmak

Her asrın bir gereği vardır. Bu asır ilim asrı olduğu için Bediüzzaman hizmet metodu olarak ikna yolunun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır: “*Medenilere galebe çalmak ikna iledir; söz anlamayan vahşiler gibi, icbar (zorlama) ile değildir. Biz muhabbet fedaileriyiz; husumete vaktimiz yoktur.*”⁵

İkna yolu sadece tebliğde değil, aynı zamanda cemaatler arası münasebetlerde geçerli olan bir metottur.

5. Yapılan Haksızlıklar Karşısında Sözlü Müdafaa İle Yetinmek

Bediüzzaman şahsına yapılan zulüm ve haksızlıklar karşısında genellikle sessiz kalmış, fakat Kur’an hakikatlerine karşı yapılan haksızlıklar karşısında susmayı bunları yapanların haksız olduklarını söylemiştir. Ancak bu tür haksızlıkları yapanlara karşı da asayiş bozacak fiilî müdahalede bulunmamıştır.

Said Nursî her zaman şahsı ile davasını, tecavüz ve haksızlıkların dışarıdan veya içeriden gelmesini ayrı tutmasını bilmiş, karşılığını buna göre vermiştir. Ülke içinde davasına yapılan saldırılar karşısında sessiz kalmamakla birlikte, hiçbir zaman kaba kuvvetle karşılık vermeyi tercih etmemiş; sözlü müdafaa vaziyetini almayı daha uygun bulmuştur.⁶ Eğer dini cemaatler ülke içinde ister devlet ister başka gruplar tarafından kendilerine yapılan haksızlıklar karşısında sadece sözlü müdafaa vaziyetini alırlarsa, asayiş muhafaza edildiği gibi bir müddet sonra aralarındaki anlaşmazlık sebebinin de izale olması mümkündür.

6. En Az Hakperest Olmak Kadar Hakşinas da Olabilmek

Hakperest olmak haksever olmak,⁷ hakşinas ise haktanırlık⁸ anlamına gelmektedir. Her ne kadar hakperestlik hem kendi hakkını hem de başkalarının hakkını gözetmeyi ifade ediyorsa da fiiliyatta birinci durum hakim olmakta, insanlar kendi haklarını öncelemektedirler. Hakşinaslık ise başkasının hakkını öncelemeyi gerektirmektedir. Bu sebeple cemaatler haklılık noktasında hakperestlik yerine, hakşinaslık ifadesini kullanmayı tercih etmeliler, daha doğrusu vicdanlarında bu duyguyu yerleştirmelidirler.

Genel olarak insanlar kendi düşüncelerinin doğru, başkalarınınkini yanlış

5 Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 92.

6 Nursî, *Asa-yı Musa*, s. 235; *Emirdağ Lahikası*, s. 90; *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 189.

7 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55e95d438d2175.93978149 Erişim tarihi: 04.09.2015.

8 <http://ne-demek.net/anlam%C4%B1/hak%C5%9Finasl%C4%B1k-ne-demek.html>, Erişim tarihi: 04.09.2015.

telakki ederler. Fakat başkalarının görüşünün doğru olma ihtimali de vardır. İslâm'da gerek itikadî gerek amelî alanda kesin hükümler ancak sübûtu ve delâleti kat'î olan naslarla (*ayet-hadis*) sabit olur. Hakkında âyet ve hadis dahi olsa sübût veya delâletin bir tarafında zannîlik varsa o hüküm zan ifade eder. Kıyas ve diğer şer'î delillerle sabit olan hükümler de genellikle zan ifade ederler. Yani icthadî alan aynı zamanda zannî olan alandır. Zannîliğin hakim olduğu yerde kesin bilgiden söz etmek mümkün olmaz. İslâm bilginleri sübûtu ve delâleti kat'î olan nasların hükümleri konusunda ittifak hâlinindedir. İhtilaf edilen noktalar zannî alanı oluşturmaktadır. Gerçek böyle olunca cemaatler başkalarıyla ihtilaf hâlinde oldukları konularda teorik olarak kesin şekilde haklı olduklarını söyleyemezler. Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi bu bağlamda her meslek sahibinin hakkı, “Mesleğim haklıdır”, yahut “daha güzeldir” diyebilmesidir. Yoksa, başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden “Hak yalnız benim mesleğimdir” veyahut “Güzel yalnız benim meşrebimdir” diyemez.⁹ Yani cemaatler hakkı kendi inhisarlarına alıp diğer cemaatleri hatalı olmakla suçlamamalıdır. Cemaatler hak noktasında insafî ve hakşinas olmak, karşı tarafında da haklı olabileceğini her zaman dikkate almak mecburiyetindedirler.

7. İttifak Etmek

Aynı dine hizmet etme ideali etrafında birleşmiş olan cemaatler, tevhid dini olan İslâm'ın izzet ve şerefine yakışır biçimde asgarî müştereklerde birlikte hareket etme becerisini de göstermek mecburiyetindedirler. Hizmette muvaffak olmanın da, dinî izzeti kazanmanın da yolu budur. Cemaatler İslâmiyet dairesi içinde hangi meşrepte olursa olsun sevgi, kardeşlik ve ittifak sebebi olacak pek çok birleştirici unsur bulunduğunu düşünüp ittifak ederek¹⁰ hizmetlerine devam etmelidirler.

Bediüzzaman'a göre bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslâm'dır.¹¹ Dolayısıyla bütün cemaatler ittihad-ı İslâm düşüncesi etrafında birleşmelidirler.

B. Cemaatlerde Bulunabilen Sosyo-Psikolojik Zaaflar

Dini cemaatlerde iftihar sebebi olacak pek çok güzel hasletler bulunmakla birlikte, gerek kendilerine gerekse diğer cemaatlere zarar verecek birçok sosyo-psikolojik zaafları da içlerinde barındırabilmektedirler. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Teveccüh-ü Nâs Beklentisi

Teveccüh-ü nâs, insanların bir kişiye ilgi göstermesi ve ona değer vermesi an-

9 Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 155.

10 Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 155.

11 Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, (Sadâ-yı Hakikat), ss. 67-68; *Hutbe-i Şâmiye*, (Sadâ-yı Hakikat), s. 94.

lamına gelir. Her cemaat, İslam dinine hizmet için ortaya çıktığı için, insanların kendilerine teveccüh etmelerini ve halk arasında mânevî bir makam tutmayı arzu eder. Cemaatlerin dünyevî ücretleri, toplumun kendilerine gösterdiği itibardan ibarettir. Cemaatler halktan arzu ettikleri desteği bulamayınca bazen kabahati başka cemaatlerde ararlar ve onlara karşı düşmanca tavırlar içine girebilirler. Güya diğer cemaatler olmasa veya onlar kendilerini kötölemeseler halk arasında hüsn-ü kabul göreceklerdir. Kabahati asla kendilerinde arama yoluna gitmezler. Bu da cemaatlerin psiko-sosyal zaaflarından biridir.

Bediüzzaman'a göre teveccüh-i nâs istenilmez, bilakis Cenâb-ı Allah tarafından verilir. Verildiği zaman da bundan hoşlanılmaz. Eğer hoşlanılsa, ihlâs kaybolur, kişi riyaya girer. Özellikle şan ve şeref arzusuyla teveccühü-ü nâs istemek ücret ve mükâfat değil, bilâkis ihlâssızlık yüzünden gelen bir azarlama ve bir ceza sayılmalıdır. Salih amelin ruhu olan ihlâsın zararına olacak şekilde teveccüh-ü nâs, şan ve şeref istemek, insana kabir kapısına kadar küçük ve geçici bir zevk verebilir. Fakat kabrin öbür tarafında kabir azabı gibi nahoş bir şekil aldığından teveccüh-i nâsı arzu etmek değil, belki ondan ürkmek ve kaçmak lâzımdır.¹² Teveccüh-ü nâs beklentisi cemaatler arasında dinen sakıncalı sayılan bir rekabete ve birbirine sıkıntı vermeye sebep olabilir. Bu da, hak davada uyuşma, anlaşma ve ittifak etmek gerekirken ihtilafa neden olan sosyo-psikolojik bir zaaftır.

2. Başka Cemaatleri Haksız Telâkkî Etmek

Pratik hayatta “Hak yalnız benim mesleğimdir” düşüncesiyle hareket eden bazı cemaatler, başkalarıyla ayrı düştikleri noktalarda, onları hak üzere olmamak, yanlış görüşte ve yanlış yolda olmakla itham ederler.

Esas itibarıyla cemaatler zarûriyât-ı diniye denilen temel meselelerde birbirleriyle ittifak hâlinededirler. İhtilâf ettikleri konular ise içtihadîdir. Hâkim ve müçtehid doğruyu bulmak için bütün cehd ve gayretini sarfettikten sonra neticeden sorumlu değildir: Resûlullah'ın (sav) ifadesiyle “*Hâkim içtihad eder ve isabet ederse, kendisine iki sevap verilir. Eğer içtihad eder ve hata ederse onun için de bir sevap vardır.*”¹³ Cenab-ı Allah, isabet de etse, hatalı da olsa müçtehidî mükâfatlandırmaktadır. Çünkü her ikisinin de niyeti ve gayreti doğruyu bulmaktır. O'nun nezdinde doğruyu bulma cehd ve gayreti, doğruyu bulmaktan daha önemlidir.

İçtihadî meselelerde kimin isabet, kimin hatalı olduğunu tam olarak bilmek mümkün değildir. Her ne kadar isabet eden de, hata eden de birtakım şer'î delillere göre hüküm veriyorsa da, bunlardan hangisinin esas alınması gerektiğini sadece

12 Nursî, *Lem'alar*, s. 153; *Hizmet Rehberi*, s. 196.

13 Buhârî, *İ'tisâm* 21; Müslim, *Akdiye* 15 (1716); Ebû Dâvûd, *Akdiye* 2 (3574); Tirmizî, *Ahkâm* 2 (H. No: 1326); Nesâî, *Kazâ* 3 (8/224).

Allah bilir. Müçtehid kendi usûlüne göre bazı delilleri daha kuvvetli kabul eder ve buna göre hükmünü verir. Ancak Allah nezdinde diğer tarafın delili daha kuvvetli olabilir. Dolayısıyla her içtihadın doğruya da yanlışla da ihtimali vardır. Durum böyle olunca hiçbir müçtehid “Hak ve doğru olan, sadece benim ichtihadımdır, diğerleri yanlıştır.” diyemez. Demesi gereken söz şudur: “Benim ichtihadım doğrudur, fakat yanlış olma ihtimali de vardır. Karşı tarafın ichtihadı yanlıştır, fakat doğru olma ihtimali de vardır.” Bir müslümanın farklı görüşler karşısında asgarî olarak böyle düşünmesi gerekir. Karşı tarafın görüşünü yanlışlamaya ilm-i usûlde *tahtie* denir. Bir de bu mesleğin karşısında “Fürûatta hak taaddüd eder, birden fazla olabilir; dolayısıyla dört mezheb de haktr.” diyen *musavvibe* mesleği vardır. Bu mesleğe göre karşı düşüncüyü yanlışlamak doğru değildir.

Bediüzzaman tahtieyi yanlış, musavvibeyi isabetli bulur. Çünkü halk, zarûriyât-ı diniye ile icthaddan kaynaklanan hükümleri birbirinden ayıramaz. Yanlışlıkla zaruriyât konularından başkasını tahtie (yanlışlama) yoluna gidebilir. Bu ise dinde büyük bir tehlikedir. O’na göre tahtiecilik, kendini ve nefsinin sevmekten kaynaklanan inhisar zihniyetinin bir ürünüdür. Böyle düşünenler, Kur’an’ın kapsayıcılığından ve toplumun her tabakasına hitab ettiği gerçeğinden gafil olduklarından, mesuldürler. Ayrıca tahtiecilik, sû-i zan ve tarafgirlik hissini de kaynağı olduğundan, İslâm’da gerekli olan ruhların dayanışması, kalplerin birliği, karşılıklı sevmeye ve yardımlaşma düşüncesine de büyük zarar verir.¹⁴

Cemaatlar tamamen musavvibe mesleğini benimsemeseler de tahtiecilikten aşağı da düşmemelidirler. Tahtiecilik dahi kendisinin hatalı, karşı tarafın doğru olma ihtimalini daima nazara alır. Sadece aynı konudaki farklı görüşlerin hepsinin doğru olamayacağını savunur. Fakat içtihadta hatalı veya isabetli olunabileceğini ve isabet edenin kim olduğunun bilinmeyeceğini kabul eder. İsbet konusunda delile bakılması gerektiğini ifade eder. Bu durumda kimsenin kimseyi mutlak mada yanlışlaması mümkün olmaz.

3. Kuvvetli Olmanın Getirdiği Zaafklar

Bazı cemaatler diğerlerinden daha kuvvetlidir. Ya da cemaat mensubu olan bir kişi, cemaat mensubu olmayan başka kişiye karşı kendisini daha kuvvetli hissedebilir. Cemaatlerin kendilerini kuvvetli hissetmeleri hâlinde bazı yanlış hissiyatlar ve sosyo-psikolojik zaafklar ortaya çıkar. Bunlardan bazıları şöyledir:

a. Kuvvetten Haklı Olmaya Yol Bulunması

Bazı cemaatler toplum içinde önemli bir güce ulaşmış olduklarından bu durumu bir haklılık gerekçesi olarak da kullanırlar. Haklı oldukları içindir ki bu kadar muvaffak olmuşlar ve halkın gönlünde taht kurmuşlardır. Bu düşüncenin altında

14 Nursî, *Sünûhat*, (Kur’an’ın Hakimiyyet-i Mutlakası), s. 46.

gizliden gizliye haklı olmayı güç ve kuvvete bağlama psikolojisi vardır.

Oysa haklı olmakla muvaffak olmak başka başka şeylerdir. Cenab-ı Allah öyle bazı peygamberler göndermiştir ki, kendilerine hayatında hiç kimse tabi olmamıştır. Ülüzlazm¹⁵ peygamberlerden biri olan Hz. İsa'ya dahi hayatında sadece on iki havarinin tabi olduğu bilinmektedir. İnsanların hak dine girmelerini sağlayamadılar diye bu peygamberler nebilik makamından düşmemişlerdir. Buna mukabil bazen veli bile diyemeyeceğimiz bazı insanların arkasından binlerce insan gitmiş ve kurtulmuştur. Bu kadar başarılı oldu diye bu kişileri peygamberlerden üstün görmek mümkün değildir. Hak kuvvette değil, kuvvet haktadır.

b. İttifakın Kendisinde Olmasını İstemek

Birlik ve beraberlikten en çok cemaatler söz ederler. Ancak birleşme istikametinde bir temayül belirlediğinde büyük ve kuvvetli cemaatler birleşmenin kendilerinde olmasını, ya da kendi fikirlerinin bu birleşme içinde hakim unsur olmasını isterler. Bu talep güçten kaynaklanan bir istibdattır. Birleşme önce asgarî müştereklerde, sonra üzerinde anlaşma sağlanan diğer konularda olur. Birbirlerini tekzîb, tadrîl ve tahkîr etmemek asgarî müşterekler arasında yer alan hususlardandır.

c. Başka Cemaatlerle İttifaka Yanaşmamak

Bazen cemaatler kendilerini güçlü hissettiklerinden başkalarıyla ittifaka ihtiyaç hissetmemektedirler. Bedüzzaman bu hususu şöyle izah ediyor:

Hidayet üzere olanların ihtilafı ve ittifak etmemeleri onların zayıf olmalarından kaynaklanmadığı gibi, dalâlet üzere olanların kuvvetli bir şekilde ittifak etmeleri de kuvvetli olmalarından kaynaklanmaz. Bilakis ehl-i hidayet'in ittifak etmemiş olmaları, bir cihette kâmil imandan kaynaklanır. Çünkü kâmil iman önemli bir dayanak noktasıdır ve buraya dayanan kendisini güçlü ve kuvvetli hisseder. Kuvvetli olmak için başkalarıyla ittifak etmeyi psikolojik olarak bir ihtiyaç hissetmiyorlar; imandan gelen bir kuvvetle yetiniyorlar. Gaflet ve dalâlet ehlinin ittifakı da zayıflıklarından ve acizliklerinden kaynaklanır. Çünkü bunlar kalben dayanacak önemli bir nokta bulamadıklarından kendilerini zayıf hissederler. Zayıf olanlar ittifak yoluyla kuvvetli olmaya ihtiyaç hissettiklerinden kuvvetli bir şekilde ittifak edebilmektedirler. Kuvvetli olanlar ise zaten kuvvetli olduklarından daha fazla kuvvetli olmak için başkalarıyla ittifak etmeyi gerekli görmezler; ittifak ettikleri zaman da bunların ittifakları zayıf olur. Çünkü bu ittifakta fazla kuvvet kazandıklarını düşünmezler. Hayvanlar dünyasında da durum böyledir. Arslanlar ve tilkiler ittifaka ve birlikte yaşamaya ihtiyaçları olmadığı için tek başlarına yaşarken, ya-

15 Müstakil bir kitap ve şeriate sahip olan peygamberlere ülüzlazm peygamber denir. Bunlar Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir.

bani eşekler kurtlardan kendilerini koruyabilmek için toplu hâlde yaşırlar.¹⁶

d. Kuvvetli Cemaatlerin Şahs-ı Mânevisinin Zayıf Olması

Cemaatler ne kadar küçük olursa fertleri arasındaki irtibat ve sevgi bağı o kadar güçlü olur. Cemaatlerin büyümesi hâlinde bu durum tersine döner, fertleri arasındaki irtibat ve sevgi bağı zayıflar. Fakat cemaatler büyüdükçe kuvvetlendikleri için bu durumu çok fazla fark etmezler. Kuvvetli olan cemaatler de başkalarıyla ittifakı düşünmediklerinden müstakil hareket etmeyi tercih ederler. Başkalarıyla ittifak ettikleri zamanlarda bile bu işi olduklarından daha kuvvetli görünmek için yaparlar.

Bediüzzaman'ın bu konudaki açıklaması şöyledir:

Zayıfların topluluğu ve tüzel kişiliği kuvvetli olurken bunun aksine olarak kuvvetlilerin topluluğu ve tüzel kişiliği zayıf olur. Kur'ân-ı Kerim'de de bu hususa gramatik bir yolla lâtif ve zarf bir nükte ile işaret edilmiştir. وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ (Şehirdeki kadınlar dedi ki:) ¹⁷ âyetinde dedi anlamına gelen قَالَ (kâle) fiili müzekker, yani erildir. Kadınlar anlamına gelen نِسْوَةٌ kelimesi çoğul olduğu için âdeti çokluk sebebiyle erkeklere mahsus olan kuvveti elde etmiş olduğundan onların fiilini (kâle) almayı hak etmiştir. Bunun tersine olarak قَالَتِ الْأَعْرَابُ (Bedeviler dedi ki:) ¹⁸ âyetinde dedi anlamına gelen قَالَتِ (kâlet) fiili müennestir, yani dişildir. Oysa bu fiil bedeviler anlamına gelen الْأَعْرَابُ (el-a'râb) kelimesinin fiilidir ve normalde müzekker, yani eril olması gerekirdi. Cenâb-ı Allah kadınlar topluluğu için müzekker (eril) bir fiili, erkekler topluluğu için müennes (dişil) bir fiili kullanmıştır. Âyetlerde zayıf, halim ve yumuşak tabiatlı kadınlar topluluk hâline gelince kuvvet bulup şiddet ve sertlik kazanarak bir nevi erkeklerin özelliklerine sahip olduklarından onlar için müzekker (eril) bir fiil; bedevî Araplar ise özellikle kuvvetlerine güvendikleri için onların topluluklarının zayıf olması sebebiyle hem ihtiyatkârlık, hem yumuşaklık vaziyetini aldığından, bir nevi kadınlık özelliklerini takındıklarından onlar için müennes (dişil) fiil yer almıştır. Âyetlerdeki lafızların bu şekilde gelmesi, kuvvetliler topluluğunun tüzel kişiliğinin zayıf; zayıflar topluluğunun tüzel kişiliğinin ise kuvvetli olduğuna lâtif bir işarettir.

Ehl-i hak gayet kuvvetli bir dayanak noktası olan Allah'a imandan gelen tevekkül ve teslimle, ihtiyaçlarını başkalarına arz edip de onların yardım ve desteğini istemezler. İsteseler de bu talepleri üzerinde çok fazla ciddi olmazlar. Ehl-i dünya ise nereye dayanmaları gerektiğini tam olarak bilemediklerinden acz ve zaaf içine düşerler ve kendilerini başkalarından yardım isteme ihtiyacı içinde hissederler. Yardım isteme noktasında da son derece samimi olurlar ve ittifak etmek

16 Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 157.

17 Yusuf Suresi, 12/30.

18 Hucurât Suresi, 49/14.

için ciddi fedakârlık gösterirler.

Ehl-i hak, ittifak edilmesi hâlinde haktan gelen kuvveti düşünmedikleri ve aramadıkları için haksız ve zararlı bir sonuç olan ihtilâfa düşerler. Aslında haksız olan ehl-i dalâlet ise âcizlikleri sebebiyle ittifaktaki kuvvetin önemini tam olarak hissettiklerinden maksatlarına uygun olan ittifakı yapabilmektedirler.

Ehl-i hakkın bu haksız ihtilaf hastalığının ilâcı, “*İhtilâfa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz elden gider.*”¹⁹ âyetindeki şiddetli ilâhî yasağı ve sosyal hayat bakımından da “*Birbirinizle iyilik ve takvâda yardımlaşın.*”²⁰ âyetinde yer alan sonra derece hikmetli olan ilâhî emri hareketlerinde bir ölçü olarak almalıdırlar. İhtilâfın İslâmiyet’e ne derece zararlı olduğunu bilmelidirler. Ehl-i hakkın ihtilâfının ehl-i dalâletin ehl-i hakka galebe çalmasını ne derece kolaylaştırdığını düşünüp ne kadar aciz olduklarını anlayıp, o ehl-i hakkın kafilesine fedakârâne, samimâne iltihak etmeleri ve şahsiyetini unutarak riyâ ve gösteriştan kurtulup ihlâsı elde etmeleri lazımdır.²¹

4. Cemaat İstibdadı

Cemaatler belli bir güç kazandıktan sonra özellikle cemaatin ileri gelenleri ilâ-yı kelimetullah ve hizmet perdesi altında başka cemaatleri diskalifiye etme, etkinliklerini sınırlama ve güçlerini kırma faaliyetlerine girişebilirler. Bir cemaatin diğer cemaatlere karşı tutumunun böyle olması hâlinde ittifaktan söz etmek mümkün değildir.

İslâm ümmeti içinde cemaatlerin konumu, bir ordudaki taburlar ve bölükler gibidir. Orduda her taburun ve her bölüğün vazifesi ayrıdır ve ancak birlikte hareket etmeleri hâlinde zafer elde edilir. Bir tabur diğerinin aleyhine çalışırsa mağlubiyetin kaçınılmaz olduğu açıktır. Tek bir cemaatin müslümanların bütün ihtiyaçlarını karşılaması ve her yere ulaşması mümkün değildir. Her yerde müslümanlar da, müslümanlara götürülecek hizmetler de çoktur. Her cemaat için yeteri kadar hizmet etme imkânı vardır. Bir cemaat geniş dairedeki bir yere daha önce ulaşmışsa, o cemaatin “Burası benim hükümranlığım altındadır; buraya kimseyi sokmam.” edasıyla başka cemaatlerin de oraya girmelerine mani olması bir nevi istibdattır. Bediüzzaman istibdadın her nevine karşı çıktığı gibi bir fırkanın istibdadına da karşı çıkmıştır. Divan-ı Harb-i Örfide mahkeme reisi Hurşid Paşa’ya ve mahkeme âzâlarına “*Eğer Meşrutiyet bir fırkanın (grup) istibdadından ibaret ise, bütün ins ve cin şahid olsun ki ben mürtecîyim (gericiyim).*”²² demesini bilmiştir.

Bir cemaatte istibdadın var olup olmadığını anlamak için, kendi mensupların-

19 Enfâl Suresi, 8/46.

20 Mâide Suresi, 5/2.

21 Nursî, *Lem’alar* (20. Lem’a), ss. 157-158.

22 Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 266.

dan birisinin önemli bir dairenin başına getirilmesi hâlinde bu kişinin o daireye alınacak olan memurlarda “cemaatten olma” kriterini mi, yoksa “ehliyet ve salâhiyet” kriterini mi esas aldığına bakılmalıdır. Bir cemaatte “çamurdan olsun, bizden olsun” düşüncesi hakimse o cemaatte istibdad vardır. Ayrıca “ehliyet ve salâhiyet” kriterini de yanlış telakki etmemek gerekir. Bir adamın bir işi yapabilir olması her zaman o iş için “ehliyetli ve salâhiyetli” olduğu anlamına gelmez. Bir işe pek çok ehliyetli insan talip ise, bu durumda daha ehliyetli olanlar tercih edilmek zorundadır. Daha ehliyetli olana görev vermeyip, daha az ehliyetli olanı tercih etmek adaletsizliktir. Bir yere adaletsizlik girdiği zaman, hak oradan kalkıp gider.

Cemaatlerin istibdat çeşitlerinden biri de ilmî istibdattır. Herkesin İslâm’ı kendi anladıkları gibi anlamalarını isterler ve insanları bu konularda mânen zorlarlar. Bediüzzaman ilmî istibdâdı siyasî istibdadın çocuğu olarak görür. Nitekim ona göre Cebriye, Râfîziye (Şîa), Mûtezile gibi mezhepler siyasetin gölgesinde gelişmişler ve İslâmiyet’i karmaşık ve anlaşılmaz hâle getirmişlerdir. Bu konuda özellikle siyasetin gölgesi altında gelişen ve büyüyen cemaatler çok dikkatli olmak mecburiyetindedirler.²³

5. Hayırda Yarışın Dünyevî Rekabete Dönüşmesi

Cenab-ı Allah, “*Herkesin (ve her toplumun) yöneldiği bir yön (bir kıble ve bir istikameti) vardır. Öyle ise (ey mü’minler!) Hayır işlerinde yarış edin...*”²⁴ buyurmak suretiyle herkesi hayırda müsabakaya teşvik etmiştir.

İçtimâî hayatın en önemli kanunlarından birisi müsabakadır. “*Nev-i insanın tenevvüünün (çeşitliliğinin) en mühim mayası ve zembereği, müsabaka (yarışma) ile hakiki imanlı fazilettir.*”²⁵

İşte, kömür gibi olan alçak ruhları, elmas gibi olan yüksek ruhlardan ayırmak için, şeytanlar yaratılmış, teklif gereği bazı hakikatler gizlenmiş, bu gizli hakikatleri göstermek üzere peygamberler gönderilmiş; bu şekilde bir imtihan ve tecrübe meydanı açılmış, cihad yükümlülüğü getirilmiş ve hakkı bulma yarışı başlamıştır. Eğer hak-batıl mücadelesi ve yarışı olmasaydı, insanın özündeki elmas ve kömür hükmünde olan kabiliyetler eşitlenince; en yüksek makamdaki Ebû Bekr-i Sıddîk’in ruhu ile en aşağı mertebedeki Ebû Cehil’in ruhu aynı seviyede kalacaktı.²⁶

Cemaatler hâlinde birbirleriyle hayırda yarışarak istidatlarını mânen geliştirmesi gereken müslümanlar, hak yolundaki müsabaka usullerini tam muhafaza edemedikleri zaman, hayırda yarış rekabete dönüşür ve neticede ihtilafa düşerler.

23 Nursî, *Münâzarat*, s. 22.

24 Bakara Suresi, 2/148. Konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Nisâ, 5/48; Mü’minün, 23/57-61; Hadîd, 57/21.

25 Nursî, *Lem’alar*, (22. Lem’a), s. 175; *Tarihçe-i Hayat* (Barla Hayatı), s. 164.

26 Nursî, *Mektûbat*, (12. Mektup), s. 48.

Bediüzzaman rekabet ve ihtilafa düşmemek için şu tavsiyelerde bulunur:

Dinî ve uhrevî işlerde rekabet, gıpta,²⁷ haset ve kıskançlık olmamalı. Hakikat nokta-i nazarında da olamaz. Çünkü kıskançlık ve hasedin sebebi bir tek şeye çok ellerin uzanması, bir tek makama çok gözlerin dikilmesi ve bir tek ekmeği çok midederin istemesidir. Bir tek şeyi çok kişilerin istemesi sonucunda bir yere itişe kaçışa hücum etme, söz ile karşılıklı tartışma ve birbirini yenmeye çalışma durumu ortaya çıkar. Bu fiiller önce gıpta damarıyla yapılsa da sonra kıskançlığa dönüşür. Dünyada tek bir şeye çok kişi talip olduğunda, dünya da dar ve geçici olduğundan insanın sonsuz arzularını tatmin edemediği için insanlar rekabete düşerler. Fakat, âhirette tek bir adama beş yüz sene mesafelik bir cennet ihsan edilmesi, yetmiş bin saray ve pek çok huri verilmesi, Cennetliklerden herkes kendi hissesinden kemâl-i rızâ ile memnun olması göstermektedir ki, âhirette rekabete sebep bir şey yoktur ve rekabet de olamaz. Öyleyse, âhirete ait olan salih amellerde dahi rekabet olamaz; bunlar kıskançlık edilecek şeyler değildir. Kıskançlık eden ya riyâkârdır; salih ameller yoluyla dünyevî neticeleri arıyor. Veyahut sadık cahildir ki, salih amellerin nereye baktığını bilmiyor ve bu amellerin ruhu ve esasının ihlâs olduğunu anlamıyor. Rekabet suretiyle Allah'ın velilerine bir nevi düşmanlık etmekle, rahmetinin bolluğu konusunda Allah'ı itham ediyor.²⁸

Ey hakikat araştırmacıları ve tarikat mensupları! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve muhafaza etmek gibidir. O defineyi omuzunda taşıyanlara ne kadar kuvvetli eller yardıma koşsalar yardım görenler daha fazla sevinir ve memnun olurlar. Yardım görenler, yardım edenleri kıskanmak şöyle dursun, kendilerine yardım edip kuvvetlerini arttırdığı için onları içten gelen bir sevgi ile iftihar ederek alkışlamaları gerekir. Böyle yapmayı tam tersine o gerçek kardeşlere ve fedakâr yardımcılara kendileriyle rekabet eden kişiler nazarıyla bakmak ihlâsı kaçıır. Eğer böyle yapmaya devam ederseniz, sizden aşağı derecede olan yolunu şaşırılmış kişiler, sizi “din ile dünyayı kazanmak, hakikat ilmiyle maişeti temin etmek ve hırsla kapılıp aralarında rekabet etmek” gibi müthiş ithamlarla itham edeceklerdir.

Bu hastalığın tek çaresi, kişinin nefsini kötülemesi ve nefesine değil, daima karşısındaki meslektaşına taraftar olmasıdır.²⁹

6. Hizmet Aşkının Hırsla Dönüşmesi

Cemaatler hizmet için vardılar ve bu hususta sınır tanımazlar. Daima “Bu

27 Gıpta ile hased (kıskançlık) arasında şöyle bir fark vardır: Gıpta bir kişinin başkasında var bir şeyin kendisinde de olmasını istemesi; hased ise başkasında var olan bir şeyin onda olmayıp sadece kendisinde olmasını istemesidir.

28 Nursî, *Lem'alar*; (20. Lem'a), s. 160.

29 Nursî, *Lem'alar*; (20. Lem'a), s. 161.

hizmeti ben yapayım, bu insanları ben irşad edeyim, benim sözümü dinlesinler, bu sevabı ben kazanayım.” derdindedirler. Hırsa, riyaya, hubb-u caha, kıskançlığa ve ihtilafa sebebiyet vermemesi hâlinde bu düşünce güzeldir. Fakat bu düşünce- de ifrata gidilmesi hâlinde başta hırs olmak üzere diğer bütün manevi hastalıklar zuhur edebilir.

Bu düşünceye karşı Bediüzzaman hizmet ehlini şöyle uyarıyor:

İhlâs ve hakperestlik, Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifade-lerine taraftar olmaktır. Yoksa, ‘Benden ders alıp sevap kazandırsınlar’ düşüncesi nefsin ve bencilliğin bir hilesidir.

Ey sevab kazanmakta hırs gösteren ve ahreti kazandıracak amelleri yapmakta kanaatsiz insan! Öyle bazı peygamberler gelmiştir ki, sayılı birkaç kişiden başka kendilerine tabi olan kimse olmadığı halde, yine de kutsal peygamberlik vazife- sinin sonsuz ücretini almışlardır. Demek hüner, tâbi olanların çokluğu ile değil; Allah’ın rızasını kazanmakladır. Sen neci oluyorsun ki, böyle hırsla ‘Herkes beni dinlesin?’ diye, vazifeni unutup Allah’ın vazifesine karışyorsun? Hakkı kabul et- tirmek, senin etrafına halkı toplamak Cenâb-ı Hakkın vazifesidir. Vazifeni yap, Allah’ın vazifesine karışma.³⁰

7. Allah Rızasını Elde Etme Düşüncesinin İttifakı Zayıflatabilmesi

İttifakı engelleyen önemli sebeplerden biri de Allah rızasını elde etme düşün- cesidir. Doğrusu bu garip bir durumdur. Bediüzzaman bu garip hâli şöyle açıklı- yor: Cemaatler sadece Cenâb-ı Allah’ın rızasını düşünerek hareket ettikleri için mânen bu meslekten gelen bir izzetleri bulunur. Dayanışma ihtiyacı hissettikleri zaman, diğer cemaatlerle dayanışma içine girmek yerine Allah’a iltica etmeyi ter- cih ederler ve O’ndan yardım isterler. Takip ettikleri yol farklı olduğundan tam olarak kendi mesleklerine muhalif düşenlerle yardımlaşma ihtiyacı hissetmezler; dolayısıyla onlarla ittifaka yanaşmazlar. Hatta, biraz da kendi cemaatlerini beğen- me ve cemaatleriyle övünme hissi ileri seviyede ise, kendilerini haklı, diğerlerini haksız kabul ederek, karşı tarafla ittifak yerine ihtilâfa düşerler. Bu da ihlası ve samimiyeti kaçırır, araya rekabet ve kıskançlık hislerinin girmesine sebep olur. Netice itibarıyla hem Cenab-ı Allah’tan beklenen sevab kaçır, hem de bu dünyada hezimet yolu açılmış olur.³¹

Böyle tehlikeli bir netice ile karşılaşmamak için düşünülmesi gereken ilk şey, Allah rızasının da birlik ve ittifaktan geçtiğini bilmektir. İhtilafa düşmemek ve birlik hâlinde olmak için Yüce Allah’ın şu uyarılarını dikkate almak gerekir:

30 Nursî, *Lem’alar*, (20. Lem’a), s. 156.

31 Nursî, *Lem’alar*, (20. Lem’a), s. 154.

İhtilafa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz elden gider.³²

Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sınıksız sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz.³³

Esasen ittifakın çok gerekli olduğu durumlarda ittifak etmemek Allah rızasının yeterliliği düşüncesinden değil, nefisperestlikten, enaniyetten, kendini beğenmekten ve gururdan kaynaklanmaktadır. İttifak edilmediği zaman cemaatler oturup ne kadar Allah rızası için, ne kadar nefislerinin sesini dinledikleri için ittifaka katılmadıklarının hesabını yapmalıdırlar.

8. Âhiret İnancının İttifak Düşüncesini Zayıflatabilmesi

Allah rızasını elde etme düşüncesinde olduğu gibi, âhirette mükâfat alma düşüncesi dahi ittifakı zayıflatabilmektedir. Çünkü cemaatler yaptıkları hizmetlerin karşılıklarını âhirette alacaklarını düşündüklerinden, dünyada önemli meselelerin çözümü için diğer cemaatlerle birlikte hareket etme konusunda gevşek davranırlar. Bazı problemleri birlikte çözme konusunda yeteri kadar gayret göstermezler, himmetlerini bu yöne fazlaca tevcih etmezler. Zaten başka işleri de vardır. Bir nevi mesailerini hem din hem dünya işlerine sarfettiklerinden, kendilerini dağıtırlar ve mesailerini bir yöne teksif edemezler. Cemaat olarak yaptıkları hizmeti âhiretteki mükâfat için yeterli görürler. Bediüzzaman bu düşüncenin menfi neticelerinden kurtulmak ve ittifaka yönelmek için şu tavsiyelerde bulunuyor:

Ey ehl-i hak! Ey hakperest şeriat ehli, hakikat ehli ve tarikat ehli! Bu müthiş ihtilaf hastalığına karşı birbirinizin kusurunu görmeyerek, yekdiğerinizin ayıbına karşı gözünüzü yumunuz. Hak ile batılı birbirinden ayırma özelliğine sahip olan Kur'an'ın “*Onlar boş sözlerle, çirkin davranışlarla karşılaştıkları zaman, izzet ve şereflerini muhafaza ederek oradan geçip giderler.*”³⁴ âyetindeki edeple ilgili tavsiyesine uyunuz. Dış düşmanların hücumu zamanında ülke içindeki tartışma ve çekişmeleri terk etmek, ehl-i hakkı mânevî düşüşten ve zilletten kurtarmak âhiretle ilgili en birinci ve en mühim bir vazifedir. Yüzlerce âyet ve hadîs kardeşliği, sevgiyi ve yardımlaşmayı kesin şekilde emreder. Bütün duygularınızla, ehl-i dünyadan daha şiddetli bir şekilde meslektaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittifak ediniz; ihtilâfa düşmeyiniz. “Böyle küçük meseleler için kıymetkar vaktimi sarf etmektense, o çok kıymetli vaktimi zikir ve fikir gibi kıymetli şeylere sarf edeceğim” deyip geri çekilerek ittifakı zayıflaştırmayınız. Çünkü bu mânevî cihadda

32 Enfâl Suresi, 8/46.

33 Âl-i İmrân Suresi, 3/103.

34 Furkân Suresi, 25/72.

küçük mesele zannettiğiniz şey, çok büyük olabilir. Bâzen bir erin, önemli ve özel şartlar altında tuttuğu bir saatlik nöbeti bir sene ibadet hükmüne geçmesi gibi, ehl-i hakkın mağlûb olduğu bu zamanda, mânevî mücahede meselelerinde, küçük bir meseleye sarf olunan senin kıymetli bir günün, o erin o bir saati gibi bin derece kıymet kazanabilir; bir günün bin gün olabilir. Allah rızası için olan işin küçüğüne, büyüğüne, kıymetli ve kıymetsiz oluşuna bakılmaz. İhlâs ve Allah rızası yolunda atom, yıldız gibi olur. Vesilenin mahiyetine bakılmaz, neticesine bakılır. Madem neticesi Allah rızasıdır ve mayası ihlâstır; o şey küçük değildir, büyüktür.³⁵

C. Diğer Cemaatlere Karşı Kaçınılması Gereken Davranışlar

Dinî cemaatler, gruplar arasında olması gereken müsbet ilişkilerden çok, gruplar arasında olmaması gereken davranışlardan çekinme konusunda ihtimam göstermek zorundadırlar. Bunların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Tekfir (Kâfir Olmakla İtham Etmek)

Müslüman olduğu bilinen bir kimsenin İslâm'dan çıkıp kâfir olduğunu ileri sürmek tekfirdir. Bir müslüman ancak sübûtu ve delâleti kat'î olan bir nassla sabit olan bir hükmü inkâr ederse kâfir olur. Buna göre bir kişi ancak delâletleri de kesin olmak şartıyla mütevatir bir Sünneti veya Kur'an'ın bir âyetini inkâr ederse küfre girmiş olur. Namazın, orucun, zekâtın, haccın farzîyetini inkâr etmek gibi. Halk arasında küfre girmenin sebebi olarak farz olan bir şeyin farzîyetini, haram olan bir şeyin de haram oluşunu inkâr etmek kişiyi küfre sokan durum olarak bilinir. Prensip olarak bu bilgi doğru gibi görünse de, burada gözden kaçan önemli bir durum vardır: Farz ve haramların önemli bir kısmı sübûtunda veya delâletinde zannîlik olan nasslarla sâbit olmuştur. Meselâ hadisler genellikle âhad veya şöhret yoluyla geldiklerinden, bu tür hadislerle sabit olan haramların inkârı kişiyi küfre sokmaz. Yine, illetin tesbiti konusunda kıyasta zan olduğu için genel olarak bu yolla sabit olan haramları inkâr etmek de kişiyi küfre götürmez. Dolayısıyla farz veya haram olduğu bilinen bazı hükümleri inkâr etmek kişiyi fasık yapsa da küfre sokmaz.

Diğer taraftan, sübûtu ve delâleti kesin olan nassla sabit olan bir hükmün, illetin değişmesi ve zarûret hâli sebebiyle değiştiğini söylemek de, kişiyi küfre götürmez.

Prensip olarak icmâ ile sâbit olan hükümleri inkâr etmenin kişiyi küfre sokacağı kabul edilir. Usûlcüler icmânın kesin bir delil olduğunu kabul etmekle birlikte, hiçbir usûlcü üzerinde icmâ vaki olan bütün hükümleri inkâr etmenin küfür olacağı iddiasında bulunmamıştır. Fahreddin er-Râzî ise icmâ yoluyla sabit olan bir

35 Nursî, *Lem'alar*, (20. Lem'a), s. 159.

hükmü inkâr eden kimsenin kâfir olmayacağını ifade etmiştir.³⁶

İnkârı küfrü gerektirdiği ittifakla kabul edilen icmâ, senedi (dayanağı) kat'î olan icmâdır. Bu tür icmâlar ise oldukça azdır. Usûl-i fıkıhta icmâ'nın mümkün olup olmadığı tartışması, bu açıdan önemlidir. İcmânın delil olduğunu kabul eden Ahmed b. Hanbel dahi, "*Kim icmâ iddiasında bulunursa o yalancıdır; belki de insanlar ihtilaf etmiştir!*"³⁷ demek suretiyle, özellikle sahâbeden sonra icmâ etmenin kolay kolay mümkün olmadığına işaret etmiştir. Fıkıh kitaplarında, hükmü icmâ ile sâbit olduğu ifade edilen hükümlerin büyük çoğunluğu ya mezheb icmâsıdır, ya da senedi zannî olan icmâdır. Bu tür icmâları inkâr eden kişi tekfir edilemez.

Şu hâlde kendisini Müslüman kabul eden bir kişinin tekfir edilmesinin yolu neredeyse kapalı gibidir. Allah'ın farz ve haram kıldığı hususları yerine getirmemek kişiyi günahkâr ve fasık yapar, fakat bunların inkârı söz konusu olmadığı müddetçe kâfir yapmaz. Ehl-i Sünnet'in görüşü böyledir.

Ancak İslâm tarihinde Hz. Ali döneminden itibaren insanları kolayca tekfir eden bazı gruplar her zaman var olagelmışlerdir. Bunlar tekfir için "inkâr" yerine, Allah'ın kesin hükmünün "işlenmemesi"ni yeterli sebep olarak görürler. Tarihte ilk defa tekfirden bulunan grup Hâricîlerdir. Gariptir ki, Muâviye ile arasındaki anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için Hz. Ali'ye hakemliği kabul etmesi için ısrarda bulunan gruptan bazıları, sonradan kendisini "Allah'ın hükmünü bırakarak beşerin hükmüne başvurmakla" itham etmişler ve ona taraftar olanların da küfre girdiklerini iddia etmişlerdir. Hâricîler, büyük günah işleyen kimseyi tekfir etmenin caiz olduğunu ileri sürmüşler ve bu iddialarına delil olarak Allah'ın emrine karşı gelme ile ilgili şu âyeti delil olarak göstermişlerdir.³⁸ "*Bir zamanlar biz, meleklerle (ve cinlere); 'Âdem'e secde ediniz' dedik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O, yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.*"³⁹ Esasen burada İblis sadece Allah'ın emrini yerine getirmeyi reddetmekle kalmayıp "*Beni ateşten onu topraktan yarattın*" demek suretiyle bu emrin doğruluğunu da inkâr etmiştir.

Tekfirden aşırılık sebebiyle Hâricîler taşkın hareketlerde bulundular. Ancak zaman içinde bu hareketlerinin doğru olmadığını onlar da anladılar. Günümüzde Umman, Zengibar, Doğu ve Kuzey Afrika'da küçük topluluklar hâlinde bulunan Hâricîler, artık müslüman çoğunluğu tekfir etmeyen, amaçlarına ulaşmak için de siyasî cinayetlere başvurmayan İbâdî mezhebine bağlı bazı gruplar hâlinde yaşa-

36 Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *el-Mahsûl*, (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), 1418/1997, Müessesetü'r-risâle yy., IV, 209.

37 Ahmed b. Hanbel, *Mesâilü Ahmed b. Hanbel; rivâyetü İbnihî Abdillâh*, (nşr. Züheyr eş-Şâvîş), el-Mektebü'l-İslâmî, 1401/1981, Beyrut, s. 439.

38 Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelem*, Bağdat, t.y., s. 471.

39 Bakara Suresi, 2/34.

maktadırlar.

Hâricilik büyük bir yumuşama içine girmekle birlikte Selefî gruplardan bazıları tekfir meselesini ön plana çıkarmaya devam etmektedirler. Günümüzde neredeyse bütün İslâm ülkelerinde bu meseleyi sıkça kullanan kişiler mevcuttur. Tarihte bazen gruplar biter fakat fikirler bitmez. Benzen fikirler, karşı grupların içinde dahi yeşerebilir. Günümüzde tekfire delil olarak daha çok Mâide suresinin 44. âyetinin sonunda yer alan “Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.” ifadesi kullanılmaktadır. Âyetin bağlamına bakıldığında bu âyetin genel değil, özel bir anlam taşıdığı anlaşılacaktır. Âyette geçen “kâfirûn = kâfirler” ifadesiyle 41. âyetin başında vasıfları şu şekilde anlatılan münafıklar ve Yahudiler kastedilmektedir: “Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla ‘İnadık’ diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler;⁴⁰ sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: “Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.”⁴¹

Bediüzzaman’a göre âyet ve hadislerin âmına hâssına, mutlakına mukayyede, dâimî olanına geçici olanına bakmak gerekir: Bazı âyet ve hadisler vardır ki lafzen mutlak olduklarından hükümlerinin bütün zaman ve mekânlar için geçerli olduğu kabul edilmiştir. Oysa bunlar takyid edilmiş, sınırlandırılmış olabilir. Bazı âyet ve hadis hükümleri de geçici oldukları hâlde dâimî zannedilmişlerdir. Bazıları da mukayyed (sınırlı) oldukları hâlde genel anlamlı kabul edilmiştir. Meselâ, âyet veya hadiste “Bu şey, sözgelimi yalan söylemek küfürdür.” denilmiştir. Bu sözden maksat, “o sıfat ve özellik imandan kaynaklanmamıştır, o sıfat kâfire yakışan bir özelliktir”, demektir. Bu cihetle yalan söyleyen kişi için “küfür etti” denilebilir, fakat bu kişi iman bakımından kâfir olmaz. Çünkü bu kişi aynı zamanda mümin olmayı gerektiren başka vasıf ve özelliklere de sahiptir. Yalancılık sıfatının küfre delâleti olabilir. Fakat sıfatın delâletinde şüphe vardır. İmanın varlığında ise şüphe yoktur. Yalancılık, çoğu defa olduğu gibi, küfürden değil başka bir sebepten kaynaklanmış olabilir. Şüphe ile kesin bilginin hükmü ortadan kalkmaz. Dolayısıyla tekfîre cüret edenlerin bu durumu iyi düşünmeleri gerekir.⁴²

Bedüzzaman’a göre Mâide Suresi 44. âyette geçen “Kim hükmetmezse” ifadesi “Kim tasdik etmezse” mânasında⁴³ olduğundan İslâm’a aykırı bir hükümle hükmeden kişi kâfir olmaz. Ancak hükmün doğruluğunu tasdik ederek bu hükmü

40 Âyetin bu cümlesi “Onlar yalana kulak verirler. Sana gelmeyen bir topluluğa kulak verirler” şeklinde de tercüme edilebilir.

41 Mâide Suresi, 5/41.

42 Nursî, *Sünûhat*, ss. 29-30.

43 Nursî, *Münâzarat*, s. 124.

verirse bu hariçtir.

İbn Ebü'l-İz el-Hanefî bu konuda şöyle diyor:

İster idareci olsun, ister halktan idare edilen herhangi bir kimse olsun, her kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmenin gerekli olmadığını, kişilerin onları uygulayıp uygulamamakta serbest olduklarını iddia eder ya da bu konudaki Allah'ın emirlerini küçümseyecek olursa yine küfre girmiş olur. Ancak Allah'ın emirlerinin üstünlüğüne ve bu hükümlere uymadığı takdirde ahirette cezaya çarptırılacağına inandığı hâlde bu emirlere muhalefet ediyorsa küfre girmez.⁴⁴

Müslüman grupların birbirini tekfir etmesi İslâm tarihinde hiçbir problemi çözmediği gibi, aralarındaki düşmanlığı daha da arttırmış; gruplar arasında kan dökülmesine sebep olmuştur. Müslümanlar itikâdî yönden mümin, münafık ve kâfir diye üç kısma ayrılmakla birlikte, gerçek münafığın kim olduğunu ancak Allah bilir. Biz zahire göre hükmederiz ve bu açıdan insanlar, mümin ve kâfir şeklinde iki kısma ayrılırlar. Müslüman olduğunu söyleyen bir kimsenin dinin esaslarına aykırı hareketlerinden yola çıkarak kâfir olduğunu iddia etmek bizim hakkımız değildir. Bu gerçeği çok iyi bilen Bediüzzaman tekfirden şiddetle sakınırdı. Bu konuda çok hassas olduğunu bizzat kendisi açıklıyor: “*Said'i bilenler bilirler ki, mümkün olduğu kadar tekfirden çekinir. Hattâ sarîh (açık) küfrü bir adamdan görse de, yine tevile çalışır, onu tekfir etmez.*”⁴⁵

Ayrıca Bediüzzaman tekfir etmenin şer'î bir emir olmadığını, dolayısıyla bir kişiyi tekfir etme neticesinde herhangi bir sevap kazanılamayacağını, eğer tekfirden haklılık yoksa mânen bunun büyük zararı olacağı ikazında da bulunur: Madem kötülemek ve tekfir etmemekte dini bir sorumluluk yok, fakat kötülemede ve tekfirden sorumluluk var. Öyle ise kötüleme ve tekfir eğer haksız yere yapılırsa büyük zararı var; eğer hak yere yapılırsa bunun da hayır ve sevabı yoktur. Ayrıca din kötülemek ve tekfir etmemek sebebiyle insanlara bir sorumluluk yüklediği için bunun şer'an hiçbir zararı yoktur. Gerçek böyle olduğu içindir ki, başta dört mezhep imamı, Ehl-i Beyt'in on iki imamı olmak üzere Ehl-i Sünnet, bu gerçeğe dayanarak Müslümanlar arasında eski zamanın fitnelerinin münakaşa edilmesini caiz görmemişler, bunda hiçbir fayda bulunmadığı gibi, büyük zararların olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶

Bediüzzaman tekfirden hiçbir fayda olmadığı, tersine büyük zarar olduğu için mektep, medrese ve tekkenin mensuplarının birbirlerini tekfirden vazgeçmeleri hususunda onlara şöyle bir tavsiyede bulunmuştur: Medrese, mektep ve tekke mensuplarının fikir ayrılığı içinde olmaları ve meşreplerinin birbirine aykırı ol-

44 İbn Ebü'l-İzz, Ebü'l-Hasan Sadreddin Ali es-Salihî el-Hanefî, (h. 731-791), *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, 1988, Beyrut, ss. 323-324.

45 Nursî, *Şuâlar*, (14. Şua), s. 366.

46 Nursî, *Emirdağ Lahikası*, ss. 178-179.

ması normal olmakla birlikte bu farklılık, İslâm ahlakının esasını sarsmış, milletin birliğini çatalaştırmış ve onları medeniyetin gerektirdiği ileri düzeyden geri bırakmıştır. Zira biri aşırılığa (ifrat) kaçmış, diğeri tekfîre, öteki de milleti saptırmaya devam etmektedir. Her biri diğeri cehaletle ve güvenilir olmamakla itham ediyor. Bu kötü durumdan kurtulmanın çaresi İslâm'ın tevhid inancını esas alarak aralarında iyi ilişkiler kurup anlaşma yolunu bulmaktır. Orta yol üzere sulh edilerek birleşmeli ki ilerleme yolundaki uyum bozulmasın.⁴⁷

Hz. Peygamber'in (sav) ifadesiyle “*Her müslümanın kanı, malı ve ırzı bir diğeri müslümana haramdır.*”⁴⁸ İfrat ve tefrit yoluyla hiç kimsenin mümin kardeşinin şer'an korunmuş olan haklarını çiğnemeye ve çiğnetmeye hakkı yoktur, bu bir haksızlıktır.

Kalp te olanı yalnız Allah bilir. Biz bu hususta zan, tahmin ve kanaatle hüküm veremeyiz. Hz. Peygamber (sav), kendi zamanında bu şekilde hareket edenleri ikaz etmiştir. Buna dair bazı örnekler şöyledir:

Resulullah'la (sav) birlikte bütün seferlere katılmış olan Hâtıb b. Ebû Belte'a, Mekke'deki yakın akrabalarını himaye ederler düşüncesiyle, Hz. Peygamber'in (sav) Mekke fethi için yaptıkları hazırlıkları gizli bir mektupla Mekke müşriklerine bildirmek istemişti. Bu teşebbüsü ortaya çıkan Hâtıb'ı, Hz. Ömer “*Yâ Resûlallah! Müsaade et de şu münafığın boynunu vurayım.*” demiş, Hz. Peygamber de kendisine şöyle cevap vermişti: “*Hâtıb, Bedir savaşına katıldı. Sen nereden bileceksin ki, Cenâb-ı Hak Bedir ehlinin durumlarına muttali'dir ve onlar hakkında 'Dilediğinizi yapın, Ben sizi bağışladım' buyurmuştur.*”⁴⁹ Hâtıb b. Ebû Belte'a, yaptığından pişman olmuş, Hz. Peygamber'den (sav) özür dilemiş, O da onun özrünü kabul etmişti.

Üsâme b. Zeyd harb esnasında “*Lâ ilâhe illallah*” diyen bir adamı, ölümden kurtulmak için böyle dediğini düşünerek öldürmüştü. Bu olay Hz. Peygamber'e haber verildiği zaman şiddetle kızmış ve Üsâme'yi çağırarak “*Yâ Üsâme! Demek sen adamı 'Lâ ilâhe illallah' dedikten sonra öldürdün, öyle mi?!*” diye kendisinin hatalı olduğunu söyledi. Hz. Peygamber (sav) bu sözü o kadar çok tekrar etti ki neticede Üsâme, (*Böyle bir hatayı işlemektense*) “*keşke ancak o gün müslümanlığa girmiş olsaydım*” diye temenni etmiştir.⁵⁰ Üsâme yorum yoluyla adamı öldürmüş olduğu için Hz. Peygamber (sav) kendisine kisas, diyet ve kefareten herhangi birinin tatbikini istememiştir.

Hz. Peygamber (sav) “*Bir müslüman bir kardeşine 'kâfir!' dediği zaman mut-*

47 Bediüzzaman Said Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, (Hürriyete Hitap), ss. 87-88.

48 Müslim, *Birr*, 32; Ebû Dâvud, *Edeb*, 35; Tirmizî, *Birr*, 18.

49 Buhârî, *Meğâzî*, 46; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 161.

50 Buhârî, *Diyât*, 2; Müslim, *İmân*, 158, 159.

laka o söz, bu ikisinden birisine döner."⁵¹ buyurmakla tekfirin netice itibariyle son derece tehlikeli bir itham olduğu ikazında bulunmuştur. Bu ifadeden "Eğer tekfir edilen şahıs kâfir değilse, tekfir eden kafir olur" şeklinde bir anlam çıkarmak mübalağalı olur. Resûlullah (sav) bu ifadeyle tekfir eden kişinin yanlış, hatta iftiraya varan bir söz söylediğini ve bunun mânevî sorumluluğunun yüksek olduğunu vurgulamak istemiştir.

Said Nursî'nin tekfir konusunda orijinal görüşlerinden birisi de şöyledir: Bazı sözler literal olarak değerlendirildiğinde dalâlet ve sapıklık ifade eder. Fakat bu sözü söyleyen kişi dalâletten oldukça uzaktır. Bazen de söz küfür görünür; fakat söyleyeni kâfir olmaz.⁵²

2. Techil (Cahillikle İtham)

Techil, cahil görmek demektir. Dinî gruplarda görülen önemli hastalıklardan biri de diğer grupları cahil görmektir, cehaletle ithamdır. Ne yazık ki bazı gruplar kolaylıkla diğer cemaatleri cehaletle itham edebilmektedirler.

Hemen şunu ifade edelim ki, cemaatler arasındaki farklı görüşler, birinci derecede kurucularının ve önderlerinin görüş farklılığından kaynaklanmaktadır. Dinî cemaatlerin kurucu ve önderlerinin ise cahil kimseler olduklarını söylemek mümkün değildir. Hâlen toplumda yerleşmiş olan dinî cemaatlerin kurucularının birçoğu vefat etmiş olup bu cemaatleri onların halefleri ve talebeleri yönetmektedir. Bu cemaatlerin de her alanda yetişmiş elemanları ve ilim adamları mevcuttur. Özellikle cemaatleri şahs-ı mânevî (mânevî tüzel kişilik) olarak ele aldığımız zaman her cemaatin her şeyi bildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla cemaatler için gerçek anlamda bilgisizlik söz konusu olmadığından, onları cehaletle suçlamak doğru olamaz.

Cemaatlerde cehalet ithamına sebebiyet veren şey genellikle taassuptur. Cemaat sosyolojisinin bir gereği olarak her cemaat kendi önderinin görüşlerini doğru, buna aykırı olan görüşleri ise yanlış kabul eder. Bunun da en önemli sebebi, cemaatlerin kendi önderlerini velî, kutub, müceddid, mehdî gibi ilhama mazhar ve bilgisi vehbî olan kişiler olarak kabul etmeleridir. Cemaat mensuplarının bir kısmına göre önderin bilgisi Allah tarafından teyid edilmiş olan bir bilgidir. Diğer cemaatlerin önderleri ise bu seviyede olmadıklarından onların bilgilerine itibar olunmaz.

Cemaatlerde ilham unsuruna olduğundan fazla bir fonksiyon yüklediği açıktır. Maalesef ilham yoluyla elde edildiği ifade edilen bilgiler, peygamberlere vahiy yoluyla gelen bilgiler gibi açık, net ve kesin olarak kabul edilmektedir. Hâlbuki

51 Buhârî, *Edeb*, 73; Müslim, *İmân*, 111; Tirmizî, *İmân*, 16.

52 Nursî, *Lem'alar* (28. Lem'a), s. 274. Bkz. nur.gen.tr; Erişim: 21.09.2015.

İslâm akaidinde ilhamın varlığı ve vukuu kabul edilmekle birlikte, bu yolla elde edilecek bilgi, başkası için delil olmaz. Cenâb-ı Allah “*Nefse ve onu en güzel bir biçimde şekillendirip fücür ve takvasını ilham edene yemin ederim ki...*”⁵³ buyurmakla ilhamın bir “kabiliyet” olduğunu beyan etmiştir. Bu kabiliyet sebebiyle insan tefeyyüz eder, keşfte bulunur. İlham, sezginin de üstünde insanın Cenâb-ı Allah ile kurduğu ilişki neticesinde kişinin kalbinde hasıl olan bilgidir. Bu bilgi genellikle gölgeli ve karışıktır. Ancak akıl ve vahyin süzgecinden geçmesi hâlinde kullanılabilir bir duruma gelir. Bazen ilhama mazhar olan kişiler bu bilgiyi süzmesini de bilirler. Sünûhât, hads gibi bilgi kaynakları, bir nevi ilhamla elde edilir. Dolayısıyla bunlar da ilhamın kısımlarındandır. Ancak ilhamın vahiy olmadığı bilirse de, doğrudan Allah tarafından önderin kalbine bırakılan bir bilgi şeklinde kabul edildiğinden, cemaat mensupları tarafından önderlerinin sözleri “mutlak doğru” olarak algılanır. Bundan da taassup ve tadrîl doğar.

Problem cehalet değil, ilham meselesine haddinin pek fevkinde bir değer atfedilmesidir. Gerçekte ortada bir cehalet olmadığından kimsenin kimseyi techil etme hakkı yoktur.

Bediüzzaman Osmanlı döneminde en çok mektep-medrese-tekke arasındaki ihtilaf ve techilden şikâyet etmiştir: Yüz defa söylemişim, yine söyleyeceğim: Çıkar yol medrese, mektep ve tekkenin mensuplarının uzlaşması ve barışmasıdır. Aralarında fikir alış-verişi yaparak aynı maksatta birleşmeleri lazımdır. Üzülecek söylüyorum ki, onların düşüncelerinin birbirine zıt olması birliği ortadan kaldırdığı gibi, mizaçlarının birbirine ters olması da ilerlemeyi durdurmuştur. Her biri kendi mesleğinde taassup içinde olup diğerinin mesleğini basit görmekle, ya geri kalarak ya da ileri giderek birbirlerini sapıklık ve cehaletle itham ediyorlar. Oysa İslâmiyet, dışarıda cismânî bir şekilde görünse, bir konağı mektep, bir odası medrese, bir köşesi zâviye, salonu dahi hepsinin toplandığı geniş bir mekân olup; geniş ve aydınlık salonda hepsi birbirinin noksanını tamamlamak için şura oluşturmuş bir meclis şeklinde görünür.⁵⁴

3. Tahkîr (Başkasını Küçük Görmek)

Cemaatlerin önemli hastalıklarından biri de bazen birbirlerini küçük görmeleri ve aşağılamalarıdır. Bir cemaatin diğer bir cemaati tahkir etmesi, onları cahil görmesi, hizmet alanlarını önemsiz veya daha az önemli bulmaları, çok çalışmalarıyla birlikte etraflarına adam toplayamamaları gibi sebeplerden kaynaklanır. İyi bilinmelidir ki Allah için yapılan her iş, ne kadar küçük de olsa önemlidir. Muvaffak olup olmamak her zaman çalışmaya veya şartlara uygun hareket etmeye bağlı bir husus değildir. Allah kimi muvaffak kılmak isterse o muvaffak olur. Allah indin-

53 Şems Suresi, 10.

54 Nursî, *Münâzarat*, s. 132.

de tek üstünlük sebebi vardır, o da takvadır. Ne iş yaparsa yapсын kimin takvası fazlaysa, Allah indinde en üstün odur. Dolayısıyla hiç kimsenin hiç kimseyi tahkîr etmeye hakkı yoktur.

Kur'an güzel ahlak öğütleriyle doludur; Hz. Peygamber (sav) de güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiştir. Bu ahlakın içinde küfür, tahkîr, başkasını küçük görmek yoktur. Cenâb-ı Allah müşriklerin putlarına sövülmesini dahi yasaklamıştır. Hz. Peygamber (sav) ya hayır söylemeyi ya da susmayı tavsiye etmiştir.

Resûl-Ekrem (sav) Mekke'yi fethedince kendisine, İslâm'a ve ümmetine her türlü kötülüğü yapan Mekke müşriklerine şöyle seslendi: “*Şimdi size ne yapacağımı bekliyorsunuz!*” Onlar “*Sen kerem sahibi bir kardeş ve kerem sahibi bir kardeş çocuğusun!*” dediler. O da “*Hadi gîdin, serbestsiniz!*”⁵⁵ diyerek, onlara ne ceza verdi, ne kötü bir söz söyledi, ne de tahkîr etti.

4. Tenkid

Bediüzzaman anlaşmazlık konusu olan bir mesele varsa, bu konuda doğrudan tenkid etmek yerine meşveret etmeyi tavsiye eder ve bu konularda meseleyi çok sıkı tutmayı uygun bulmaz. Çünkü herkes bir meşrepte olmaz. İnsanların birbirlerine müsamaha ile bakmaları gerekir.⁵⁶ O'na göre bizim “en müthiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkittir. Tenkid insaf ile yapılırsa hakikatin ortaya çıkmasına vesile olur. Fakat tenkid gururdan kaynaklanırsa, tahripkâr ve parçalayıcı olur. Müthişin en müthiş olan tenkid de, iman hakikatleri ve dini meseleler hakkındaki tenkittir.”⁵⁷

Bediüzzaman şahsına karşı yapılan haksız tenkidleri dahi “başım üstüne kabul ediyorum” diyerek tenkid sahiplerine cevap verme lüzumunu dahi hissetmemiş,⁵⁸ talebelerine de, karşı itiraza ve haklı tenkide sevkedilmeleri hâlinde

Biz, değil böyle cüz'î hukukumuzu, belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nur'un en kuvvetli rabitası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. O bize kazandırdığı netice itibarıyla dünyaya, enaniyete ait herşeyi feda etmek vazifemizdir.⁵⁹

diyerek nefislerini susturmalarını tavsiye etmiştir.

5. Haset

Cemaatler arasında olmaması gereken unsurlardan birisi de haset ve kıs-

55 İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, (nşr Mustafa es-Sekkâ vdğr.), I-IV, Kahire 1375/1955, IV, 55; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdir, Beyrut tsz., II, 142.

56 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 181; *Hizmet Rehberi*, s. 202.

57 Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, (2. Zeyl), s. 147.

58 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 191; *Tarihçe-i Hayat* (Kastamonu Hayatı), s. 274.

59 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 181; *Hizmet Rehberi*, s. 202.

kançlıktır. Şahıslar arasında bu his geniş yer bulduğu gibi cemaatler arasında da görülür. Hz. Peygamber (sav) hasedi eski ümmetlerden beri herkese sirayet eden ve dine büyük zarar veren bir hastalık olarak görür ve ümmetini şöyle ikaz eder:

Size eski ümmetlerin hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzudur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi: Aranızda selamı yaygınlaştırm.⁶⁰

Bediüzzaman da bu dehşetli hastalığa karşı talebelerini şöyle uyarmıştır:

Kardeşlerim! Enâniyetin içimizde en tehlikeli ciheti, kıskançlıktır. Eğer sırf Lillâh için olmazsa, kıskançlık müdahale eder, bozar. Nasıl ki bir insanın bir eli, bir elini kıskanmaz ve gözü kulağına hased etmez ve kalbi aklına rekabet etmez; öyle de, bu heyetimizin şahs-ı mânevîsinde herbiriniz bir duygu, bir âza hükümdesiniz. Birbirinize karşı rekabet değil, bilâkis birbirinizin meziyetiyle iftihar etmek, mütelezziz olmak bir vazife-i vicdaniyenizdir.⁶¹

Hizmet açısından da cemaatlerin birbirlerini kıskanmak yerine, birbirlerini tebrik etmeleri, birbirlerine teşekkür etmeleri gerekir. Cemaatlerin yaptığı hizmetler, genel olarak sosyal sorumluluk (farz-ı kifâye) çerçevesinde mütalaa edilebilecek olan faaliyetlerdir. En azından Müslümanlardan bir kısmının bu hizmetleri gerçekleştirmesi gerekir. Bu hizmetleri kim gerçekleştirirse sevabını o alır, fakat diğerlerinin üzerinden de yükümlülük kalkmış olur. Dolayısıyla her hizmet ehli, aynı zamanda başkalarını günahattan kurtaran manevî bir kahraman hükümdedir. Bu durumda bizi günahattan kurtaran bir kardeşimize nasıl kin duyabilir ve onu nasıl kıskanabiliriz! Olsa olsa bu kardeşlerimize gıpta ile bakabiliriz. Yani onları kıskanmak yerine onları örnek alıp, onlar gibi hizmet etmeye çalışmalıyız.

Hasedin çaresi şudur: Hased eden adam, haset ettiği şeylerin sonucunu düşünmeli. O zaman rakibinde olan dünyevî güzellik, kuvvet, makam ve servetin fâni ve geçici olduğunu görecek. Hasedin faydası az, zahmeti çoktur. Zaten uhrevî meziyetlerle ilgili konularda haset olamaz. Eğer bu tür konularda da bir adam hased ederse; ya kendisi riyakârdır veya âhiret malını dünyada mahvetmek istiyordur veyahut hased ettiği kişiyi riyakâr zanneder, ona haksızlık eder, zulmeder.

Hased eden adam, hased ettiği kişiye gelen musibetlerden dolayı memnun olur, nimetlerden dolayı da mahzun olursa, kaderin ve İlâhî rahmetin o adama ettiği iyiliklerden küsmüş olur. Âdetâ kaderi tenkit ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkit eden, başını örse vurur, kırar. Rahmete itiraz eden, rahmetten mahrum kalır.⁶²

60 Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyâme* 57, (2512).

61 Nursî, *Mektûbat*, (29. Mektup), s. 413; *Hizmet Rehberi*, s. 177.

62 Nursî, *Mektûbat*, (22. Mektup), s. 257.

Sonuç

“Müminler ancak kardeştir” düsturuna en çok riayet etmesi gerekenler, İslâm toplumunda kardeşliği tesis etmeyi gaye edinmiş olan dinî cemaatlerdir. Her hayırlı işin pek çok muzır manileri olduğu gibi, dini cemaatlerin de önlerine içten ve dıştan, nefisten ve şeytandan, yakın ve uzak çevreden pek çok mânîler çıkıp aralarındaki dostluk ve kardeşliği bozmaya çalışırlar. Cemaatler bütün bu muzır mânîlere aldırılmayıp gerek dünyada muvaffak olmak, gerekse Allah'ın rızasını elde etmek için aralarında kardeşliği, yardımlaşmayı ve ittifakı sağlamak mecburiyetindedirler. Cemaatler için bu tesanüd farz-ı kifaye mesabesinde olan bir vazifedir. Zira bu zamanda farz-ı kifaye mesabesinde olan birçok vazife, onların şahs-ı manevîlerine teveccüh etmiş bulunmaktadır.